

Bij het portret van Claus van Laar

André Hanou

Op het omslag van het tweede nummer van de *Mededelingen Weyerman* 2001 staat het portret van Jan Willem Claus van Laar afgedrukt, zoals dat voorkwam vóór *Pieter Bakker ontmaskerd*, 1746. Over de broodschrijver Van Laar vindt men in dit nummer een verhelderend artikel van Ton Jongenelen. In zijn tekst komt dat door de tegenstanders van Van Laars geconstrueerde portret breder ter sprake. In de toelichting bij het portret (binnenzijde achteromslag) wordt verder gezegd:

In 1746 plaagde Olofsen zijn vroegere medewerker [Van Laar] door de verwijzingen naar Van Haren uit te raderen en de gravure, met een passend hekeldicht, te verkopen als een portret van Claus van Laar. Korte tijd later werd deze eerste bewerking vervangen door een andere, met twee nieuwe, uiterst hatelijke hekeldichten. In deze definitieve versie wordt Claus van Laar omringd door een verleidster, wellicht de hoerenmadam Christina Sevenhoven, en een duiveltje dat - kennelijk geïnspireerd door het boek van dominee Gerardus Koelenkamp, *De Naakt Ontdekte Enthusiastery* - hem kwade gedachten inblaast. De portretten van Claus van Laar konden worden ingebonden bij de door Olofsen verkochte nadrukken van diens werk.

Of dat duiveltje door het boek van Kulenkamp geïnspireerd is (dat boek kan de lezer inderdaad achterhalen door middel van de initialen aangebracht op de boekbanden ter rechterzijde van het portret), lijkt me wat twijfelachtig: zulke duivels vindt men wel meer. Een soortgelijke duivel, kwade gedachten inblazend met zo'n balg, is bijvoorbeeld te vinden op de titelplaat van de *Openhertige Juffrouw* (zie de editie 1998, p. 26). Mogelijk is zo'n verleidend duiveltje wel specifiek bedoeld voor diegenen die ten prooi vallen aan de wellust. Zo'n persoon was Claus van Laar zeker: Jongenelen geeft in zijn artikel de informatie dat de bovengenoemde hoerenmadam Christina Sevenhoven in haar bordelen gebruik maakte van diensten van Van Laar. Hem kwam dat wel goed uit: op die wijze ontvluchtte hij zijn dienstmeid Susanna Meeusen die van hem zwanger was. Christina, zegt Jongenelen, exploiteerde bordelen op de Amsterdamse Westermarkt, tevens aan de Rozengracht én in de Drie Baarsjes. Vermoedelijk identificeert hij daarom, op goede gronden, de rond- en blootborstige dame op het portret als Christiana. Het lijkt mij waarschijnlijk dat Van Laar, verdediger van de orthodoxie, juist om zijn vleesgeworden leugenachtigheid en dubbele moraal wordt geportretteerd met een masker op, terwijl hem daarnaast nog eens een mombakkes wordt voorgehouden. Van Laar geeft juist op seksueel terrein gehoor aan de inblazingen van de duivel.

Hoe dat zij, even interessant is de reactie van een tijdgenoot op dit portret. Het soort reactie is mogelijk exemplarisch voor de manier waarop anderen dit portret bestudeerden. In de KB (hs. 71 A 9) bevindt zich het handschrift van Jan de Boer, die ongeveer op de manier van de bekende Bicker Raye de gebeurtenissen in Amsterdam beschrijft, in de jaren '40 en '50. Hij is echter veel informatiever dan Bicker Raye in zijn beschrijving van juist allerlei ophefmakende boekjes en schrijvers. 'De Boer' is daarmee een interessante bron (dit egodocument zou ooit eens uitgegeven moeten worden). De Boer stelt veel belang in Claus van Laar. Ook in het portret. Hij schrijft op 2 juli 1749:

Heeden Werd J W: Claus van Laar, uyt de Haarlemse Gevankenis gevankelyk naar den Haag overgevoerd. Ziet hier nevens Zijn portret, met een Voorreden; van zijne ontmaskerde pieter bakker. Welk Boek hij alhier heeft geschreeven, en uytgegeven in 't jaar 1746. Dit Boek quam in 't ligt zonder 't portret, of het vaersje &c. maar zijne vijanden, (mogelijk) de koussekoper pieter bakker, nu nogh woonachtig op de nieuwe markt alhier: of andere) maakten het daar bij [...]. Wat het geheim van zijn portret aangaat: zo beziet naauwkeurig zijn hals dasje (heeden stropje genaamt:) niet van linnen of fyn neteldoek geweven: maar van hennip gedraajt: verbeeldende aldus, een galge strop.

Het lijkt me dat Jan de Boer (en zijn tijdgenoten?) hier een wat erg levendige verbeelding hebben; maar duidelijk is dat Claus van Laar beschouwd werd als een galgenbrok. Aardiger is de informatie over het bijbehorende spotvers, dat duidelijk maakt dat de hoer op het portret inderdaad Christina is, en dat tevens enkele toespelingen in dat vers opheldert. Daartoe leze men eerst de beginregels van dat vers:

Aanschouw dit Kopstuk vol Geleerde en Liefdens Schatten.
Wiens Geld en Kuysheid glipte op Styntjes gladde matten.
En hoed haar Lam'ren kooy, en kykt als Pallas Uyl [...].

Het blijkt dat die gladde matten niet slechts een symbolische waarde hebben. Want Boer meldt, na aan het gedicht gerefereerd te hebben:

Dit Styntje; was een Venus-dier, het welke gemelde van haar, (beneffens zyn Echte Vrouw) voor zijn plajsier overhield: Woonagtig alhier aan de noordzyde van de Westermarkt, het 2de huys van prince-graft: men zegt als dat ze haar aan jannever onlangs heeft dood gezopen: Deze Hoer, Was zeer zindelyk op haar Bordeel: en hadde over al in haar huys de vloeren belegd, met gladde matten: waarom dit Hoerhuys, bij de Amsterdamse ligtemussen bekend was onder den naam van gladde matjes.¹

Wellicht heeft deze informatie tevens enige waarde voor komende boeken over een bepaalde beroepsgroep. De verdere opmerkingen van De Boer over Claus van Laar laat ik maar achterwege... 🍏

¹ Ton Jongenelen bericht mij, na lezing van mijn signalering over Claus en Strijntje's *gladde matten*, dat Jan de Boer hier wellicht (tevens) reageert op een passage in [A. Olofsen?], *Korte Levensbeschryving van den alom-bekenden J.W. Claus van Laar* (Harderwijk, Jan Wigmans, 1746), 28, waarin Stijntje wordt omschreven als 'een gladde-matjes Nimphje'.